בית משפט לענייני משפחה בתל אביב - יפו

ת"ע 39558-03-19, ת"ע 39538-03-19

בפני כב' השופטת ענת הלר-כריש

התובעת	**פלונית** ע"י ב"כ עו"ד יהונתן קניר
	נגד
הנתבעת	**אלמוני** ע"י ב"כ עו"ד אורי זמברג ו/או נעמה זמברג
בעניין עיזבון המנוח	**ו' ד' ז"ל**

פסק דין

לפניי בקשת התובעת לקיום צוואה מיום 10.6.2018 והתנגדות הנתבעת לקיומה.

א. רקע עובדתי:

1. מר ו' ד' ז"ל (להלן: **המנוח**) הלך לעולמו ביום 28.12.2018 לאחר ששם קץ לחייו עת היה בן 55 שנים.

2. התובעת (להלן גם: **א'**) היא אחות המנוח.

הנתבעת (להלן גם: **מ'**) היא אלמנת המנוח. הנתבעת והמנוח הכירו זה את זו בסוף שנת 2003, כעבור זמן מה עברה הנתבעת להתגורר עם המנוח בדירתו וביום 4.12.2008 נישאו השניים בנישואים אזרחיים בקפריסין. לנתבעת בת, גב' ד' ג' (להלן: **בת הנתבעת**), אשר בעת נישואי המנוח והנתבעת היתה קטינה ואשר התגוררה עם המנוח והנתבעת.

בעת היכרותו את הנתבעת היה המנוח גרוש מגב' ק' ב' (להלן: **ק'**).

בפטירתו הותיר אחריו המנוח בת, גב' ד' ד' (להלן: **בת המנוח**), אשר נולדה מנישואיו לק' ואשר היתה בת כ- 20 שנים בעת פטירתו.

3. על פי העדויות שהובאו, בעבר התגורר המנוח כעשר שנים בארצות הברית, ובתקופה זו עשה חיל מבחינה כלכלית וצבר הון רב. בשנת 1995 שב המנוח להתגורר בישראל, וברבות השנים התדרדר מצבו הכלכלי והוא איבד חלק ניכר מהונו.

4. בשנות חייו סבל המנוח מדיכאון והוא טופל נפשית ותרופתית על ידי רופאים שונים.

5. בשנת 2012 עברו המנוח והנתבעת להתגורר במושב X בצפון הארץ. אותה עת חפץ המנוח לעבוד בחקלאות, לגדל כבשים ו"לחיות כמו אברהם אבינו". בין המנוח לבין תושבי המקום התפתחו יחסים עכורים ביותר אשר הגיעו לכדי הגשת תלונות למשטרת ישראל ונקיטה בהליכים משפטיים.

כעבור כשנה שבו המנוח והנתבעת להתגורר בתל אביב.

6. ביום 10.2.2013 עשה המנוח צוואה, כצוואה בפני רשות אשר נערכה לפני נוטריון (להלן: **הצוואה משנת 2013**). לא הוגשה בקשה לקיום צוואה זו ותוקפה אינו עומד לבחינה. אולם, למען שלימות התמונה, להלן יובאו עיקרי הוראות המנוח במסגרתה:

התובעת תמונה כמנהלת עיזבון.

הנתבעת תקבל את תכולת הדירה, את המכונית ואת האופנוע וכן סך של 500,000 ₪ או 10% מתוך כספי הביטוח לפי הנמוך מבין הסכומים.

בת הנתבעת תקבל מתוך כספי הביטוח סך של 350,000 או 7% לפי הנמוך מבין הסכומים, בתשלומים כפי המפורט בצוואה.

ק' תקבל מתוך דמי הביטוח סך של 350,000 ₪ או 7% לפי הנמוך מבין הסכומים, בתשלומים כפי המפורט בצוואה.

התובעת תקבל מתוך כספי הביטוח סך של 100,000 ₪ או 2% לפי הנמוך מבין הסכומים.

יתרת כספי הביטוח ישולמו לבת המנוח, על פי ההוראות אותן פרט המנוח בצוואה.

את מניותיו בחברת סמביוטיקס ציווה המנוח לבתו ולבת הנתבעת בחלקים שווים.

7. ביום 10.6.2018 חתם המנוח על צוואה חדשה אשר נעשתה כצוואה בעדים (להלן: **הצוואה**). צוואה זו היא העומדת על הפרק בפסק דין זה ולהלן יובאו החלקים העיקריים ממנה:

"...

4. לצורך ניהול עזבוני כמפורט להלן, הנני מבקש מאחותי א' ... להיות מנהלת עזבוני ולנהל את ההפרשות הנקובות להלן בהתאם להוראותי ...

5. הנני מצווה את עזבוני מכל סוג שהוא ... למעט החלקים בעזבוני המפורטים להלן – לבתי ד'. הנני מבקש מ- א' לנהל עבור ד' את כספי עזבוני באופן כדלקמן:

5.1. כספי עזבוני יוחזקו במלואם בהשקעות סולידיות בלבד – אג"ח ממשלתי בלבד, או בחשבון עובר ושב לרבות פקדונות.

5.2. כספי עזבוני יועברו ל- ד' בתי מדי חודש בחודשו בתחילת כל חודש ממועד פטירתי ועד הגיעה לגיל 25, סך של 2,000 ₪ בחודש.

5.3. בכל שנה, ביום הולדתה של ד' ..., החל ממועד פטירתי ועד הגיע בתי ד' לגיל 25, יועבר לה סך של 25,000 ₪.

5.4. ימומן לבתי שכר לימודים אקדמאיים והוצאות נלוות נדרשות לפי שיקול דעתה של אחותי א'.

5.5. בכל עת לפי בקשת בתי ד', לאחר מלאת לה 25 שנים ולפני מלאת לה 35, תרכש עבור בתי דירת מגורים בסכום שלא יעלה על 2,600,000 ₪ במיקום בארץ או מחוץ לארץ לפי בחירת בתי. הנני מורה לאחותי א' לרשום הערת אזהרה ברישומי המקרקעין של הדירה לפי צוואתי זו לפיה אין למכור את הדירה טרם הגיע בתי ד' לגיל 40, או במועד מוקדם לפי שיקול דעתה הבלעדי של אחותי א' במקרה של החלפת הדירה בדירה אחרת, אשר שוויה עולה על הדירה. ככל שתרכש דירה חלופית תחתיה, אזי תרשם הערת אזהרה כאמור על הדירה החלופית.

5.6. הנני מורה לבתי לא להעביר זכויותיה בדירה לאף אחד לרבות לבן זוג.

5.7. הנני מורה לאחותי א' מנהלת עזבוני להעביר לבתי ד' את יתרת כספי עזבוני בהגיעה לגיל 40.

6. הנני מצווה לאשתי מ'... (להלן: "מ") סך של 100,000 ₪ (מאה אלף שקלים חדשים) מתוך כספי הביטוח אשר לי בגדר חברת הפניקס ... ו/או בגדר חברת כלל ... (להלן: "כספי הביטוח") כפי שתחליט א' ובלבד שהסכום הכולל יהיה כמצוותי כאמור. באם מסיבה כלשהי יסתכמו סכומי כספי הביטוח לסכום כולל הנמוך ממאה אלף שקלים חדשים – הנני מצווה ל- מ' שני אחוזים מכספי הביטוח ככל שיהיו.

7. את תכולת הדירה בה הנני מתגורר הנני מצווה ל- מ', לבתי ד' ולגרושתי ק'... בחלקים שווים ביניהן כפי שתחלוקנה בהסכמה ביניהן למעט אוסף הספרים, התמונות ואוסף התפריטים אותם הנני מצווה לבתי ד' ותמונה אחת אותה יבחר חברי היקר ...

8. מאחר וגרושתי ק', גידלה לבדה את בתי למופת והערכתי על כך נתונה לה, הנני מצווה לה מתוך כספי הביטוח סך של 350,000 ₪ (שלוש מאות וחמישים אלף שקלים חדשים) אשר ימסרו לה באופן כדלקמן:

8.1. מדי חודש בחודשו ובכל ה- 1 לחודש במשך חמש שנים יועבר ל- ק' חלק השווה ל- 1/58 מהסכום אשר ציוויתי ל- ק'.

8.2. בתוך חמש שנים מתחילת תשלומי העזבון ל- ק' תנתן לה כל יתרת הכספים שנותרו עד הסך של שלוש מאות וחמישים אלף שקלים.

9. באם מסיבה כלשהי יסתכמו סכומי כספי הביטוח לסכום כולל הנמוך משלוש מאות וחמישים אלף שקלים חדשים, אזי הנני מצווה ל- ק' שבעה אחוזים מכספי הביטוח ככל שיהיו.

10. למען הסר ספק הנני מצא לנכון להבהיר ל- מ' אשתי ולבתה ד' ג' היקרות לי מאוד כי החלטתי לצוות ל- מ' את הסכומים הנקובים לעיל והמטלטלין להלן ל- ד' ג' הנני מצווה את תכולת חדרה בביתי במלואה, מבחירה מלאה ובידיעה כי בחיי השקעתי את כל מרצי וכספי בהן והנני מבקש מהן להבין כי מלוא אהבתי נתונה להן.

11. הנני מצווה ל- א' אחותי ... סך של 350,000 ₪ (שלוש מאות וחמישים אלף שקלים חדשים) מעזבוני.

12. הנני מצווה לאמי... סך של 100,000 ₪ (מאה אלף ₪) מעזבוני. באם לא תהא אמי חלילה בין החיים במועד פטירתי – אזי מצווה אני את חלקה ל- ד' בתי.

13. הנני מצווה לדודי... סך של 100,000 ₪ (מאה אלף ₪) ולדודתי... סך של 100,000 ₪ (מאה אלף ₪) מעזבוני, שניהם אהובי לבי ומבקש מהם בכל לשון של בקשה לעשות שימוש בסכומים אלה להנאתם בלבד לפי רצונם. באם חלילה במועד פטירתי יהא מי מהם לא בין החיים, אזי מצווה אני את חלקו של הנפטר לאחר הנותר בחיים. באם שניהם לא יהיו בין החיים במועד פטירתי, אזי מורה אני את חלקיהם בעזבוני לילדיהם בחלקים שווים ביניהם.

14. הנני מצווה לאשתי את הרכב שבבעלותי במועד פטירתי.

15. הנני מצווה ל- א' אחותי את האופנוע שבבעלותי במועד פטירתי ומבקש ממנה למכרו ובכספי תמורתו לעשות שימוש לצורך טיול כרצונה.

16. הנני מבקש מחברי הטובים ... לסייע לאחותי א' לקבל את כספי פוליסות הביטוח וללוות ולסייע לבתי ד' לאחר פטירתי והנני מוצא לנכון להודות להם על כך מראש ולהביע הערכתי להם.

..."

על גבי הצוואה נכתב כי היא נחתמה לפני העדות עו"ד א' ק' ד' וגב' ש' ק', אשר אישרו בחתימתן כי המנוח חתם על הצוואה בנוכחותן מתוך רצון חופשי, ללא כל השפעה ובלי כל הכרח או כפיה, אחרי שקרא אותה.

8. לתיק בית המשפט צורף מכתב בחתימת המנוח, הממוען אל הנתבעת, ואשר אף הוא נושא תאריך 10.6.2018, בו נכתבו הדברים הבאים:

"לאשתי היקרה,
במשך כל חינו המשותפים דאגתי לכל מחסורך לוכל משפחתך, הוצאתי כספים רבים כדי להביא את ... ביתך לארץ ודאגתי לכל מחסורה. כמו כן נתתי לך 4000 [הסימון אינו ברור, עה"כ] לקנות בית באוזבקיסטן. למשפחתך קניתי מכונת כביסה, מקרר, בגדים, והרבה כסף במזומן. את כל הוצאות שהוצאתי כולל טיולים לחו"ל שעשינו, הוצאתי מרצון ואהבה.
דבר אחד לקח לנו זמן רב להחליט, וזה חוזה נשואין שלא הסכמת לחתום, על אותו הסכם שגרושתי חתמה לפני שנים. לאחר שבועות הגענו יחד לפיתרון 1 שאם אין לנו ילדים משותפים אני נותן לך 100,000 ש"ח כפי דרישת [כתב היד אינו קריא, עה"כ]. במקרה שיהיו לנו ילדים משותפים זה סיפור אחר.

אני מבקש ממך לכבד את רצוני כפי שהוא מובא בצוואתי.
נ.ב
אני דיסלקטי"

9. כאמור, ביום 28.12.2018 הלך המנוח לעולמו לאחר ששם קץ לחייו.

המנוח הותיר מכתב פרידה נושא תאריך 28.12.2018, בו כתב את הדברים הבאים:

"לכול משפחתי חבריי, מקריי וכל מי שמכיר אותי.
רוצה אני לומר לאחר מחשבת תחילה כי החלטתי להפסיק לחיות, ולקחת את חיי. אין לי יותר חשק ומשמעות לחיים. ורק אני רוצה להגיע לשלוות עולמים.
חייתי חיים טובים והספקתי הרבה בחייי. כעת אני לא מוצא משמעות בחיי ולא בא לי לעשות כלום.
אבקש סליחה מכולם על צער [כתב היד אינו קריא, עה"כ] דעו לכם שכולם מתים בסוף ואני החלטתי מתי ואיפה אני רוצה לסיים את חיי.
אני מוסר את האהבתי לכל מכיריי, ומבקש שתבינו אותי.
אני רוצה למסור את אהבתי לאמי אחותי אשתי ובתי היקרה לי מאוד ד' שאני בטוח שתצליח בדרכה ובמיוחד לדודי האהוב אדון ... שאני אוהב אותו יותר מכל והוא מכיר אותי יותר מכל האנשים, נשיקות וחיבוק לך דודי האהוב ולאישתך ... היקרה.
* אבקש לשרוף את גופתי (חברת עלי שלכת 1200 ש"ח), לא לערוך לוויה, לא הזכרות! (מעולם לא הייתי בלוויה ולא בבית קברות!)
* לא להודיע לאף אחד אלא אם הוא שואל!
* להודיע לבעל הדירה שעובדים ולהשתמש בדמי העירבון (באם יש להוסיף להוסיף מכספי את ההפרש (אין ערבים!)
אלא אם כן אישתי היקרה רוצה להעריך את השכירות ולמצוא שותפה.
אוהב ומבקש סליחה מכולם
ו' ד'
נ.ב.
נא לתת לבתי את התמונות מהטלפונים שלי."

10. לאחר פטירת המנוח, הגישה התובעת בקשה לקיום הצוואה והנתבעת הגישה התנגדות לקיומה. לטענת הנתבעת בכתב ההתנגדות: הצוואה נחתמה כאשר המנוח הוטעה בעניין תוכנה; חתימת המנוח על גבי הצוואה זויפה; הצוואה נחתמה עת המנוח לא ידע להבחין בטיבה של צוואה; הצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת מצד התובעת ותוך שהתובעת נטלה חלק פעיל בעשייתה.

11. בקדם המשפט שהתקיים ביום 21.5.2019, נשמעו ב"כ הצדדים ובהחלטה שניתנה בתומו ניתן צו לגילוי מסמכים רפואיים וסיעודיים בעניין המנוח ונקבע כי ככל שמי מהצדדים חפץ להגיש בקשה יעשה כן בתוך 10 ימים.

12. ביום 23.9.2019 הגישה הנתבעת בקשה למינוי מומחה רפואי, ובהחלטה מיום 3.11.2019 אשר ניתנה לאחר קבלת תשובת התובעת, מונה הפסיכיאטר ד"ר אליעזר פלדינגר כמומחה מטעם בית המשפט לשם מתן חוות דעת בשאלת כשרותו המשפטית של המנוח לערוך צוואה ביום 10.6.2018 (להלן: **המומחה**). ביום 20.2.2020 הגיש המומחה חוות דעת, לפיה על פי התיעוד הרפואי ניתן לקבוע שבתאריך הרלבנטי 10.6.18, מצבו הקוגניטיבי והנפשי של המנוח אפשרו לו להבחין בטיבה של צוואה (להלן: **חוות דעת המומחה**).

13. מטעם הצדדים ועדיהם הוגשו תצהירי עדות ראשית, והתקיימו שני דיוני הוכחות ביום 23.2.2020 וביום 12.3.2020.

14. ביום 13.3.2020 הוגשו לתיק בית המשפט שאלות הבהרה ששלחה הנתבעת למומחה, וביום 20.5.2020 הוגשו תשובות המומחה לשאלות ההבהרה. ביום 31.5.2020 הגישה התובעת בקשה לקביעת מועדים להגשת סיכומים.

15. לאחר זאת, ביום 8.6.2020, הגישה הנתבעת "בקשה למתן הוראות נוספות", במסגרתה טענה שחוות דעת המומחה אינה שלימה, מאחר שהיא מבוססת אך על תיעוד רפואי, וביקשה "ליתן הוראות נוספות למומחה, במסגרתן ניתן יהיה לצרף לידיו את שלל הראיות שמצויות בתיק, לרבות מכתבי הפרידה, תצהירי העדים, עדויות וכיו"ב ..." (סעיף 10 לבקשה).

בהחלטה מיום 12.7.2020, אשר ניתנה לאחר שהוגשה תשובת התובעת ותגובת הנתבעת לתשובה, נקבע כי הבקשה אינה מגלה טעם ל"מתן הוראות משלימות נוספות למומחה" כפי עתירת הנתבעת. בהחלטה נכתב כי ברור שבעת הכרעה בטענת המבקשת שהצוואה נחתמה עת המנוח לא ידע להבחין בטיבה של צוואה ייעשה על ידי בית המשפט שקלול של כל הראיות שהובאו, ואין מקום להורות למומחה להשלים את חוות דעתו לאור ראיות נוספות שאינן חומר רפואי. עוד באותה החלטה, נקבע כי לאור בקשת הנתבעת בתגובה לתשובה, ואף שלא הוגשה בקשה מסודרת בעניין זה, לפנים משורת הדין ועל מנת לקדם את סיום בירור ההליך – נקבע דיון לחקירת המומחה ליום 5.8.2020 בכפוף לכך שהנתבעת תפקיד סכום שנקבע להבטחת שכרו, תוך שעל ב"כ הנתבעת לדאוג להזמנת המומחה.

ביום הדיון הגישה הנתבעת בקשה לדחיית מועד הדיון משום הטענה שעליה להימצא בבידוד לאחר שבתה המתגוררת עמה נמצאה חיובית לנגיף הקורונה. בהחלטה שניתנה באותו מועד נקבע כי, בשים לב למהות הדיון אשר נקבע לצורך חקירת מומחה, ובאיזון שבין זכותה של

הנתבעת להיות נוכחת בדיון לבין זכות התובעת שההליך יסתיים בתוך פרק זמן סביר וללא עיכובים שלא לצורך, הדיון יתקיים במועד, הנתבעת פטורה מהתייצבות לדיון כאשר באפשרותה להשתתף בדיון באמצעות שיחת וידאו.

בפתח הדיון טען ב"כ הנתבעת כי אינו יכול לחקור את המומחה כאשר מרשתו אינה נוכחת וכי לא ניתן ליצור עמה קשר בשיחת וידאו מאחר שהיא בדרך לבדיקה, וביקש שיינתן צו לסיכומים, תוך שיתאפשר לו להציג למומחה 10 שאלות בחקירה נגדית אשר תשלחנה אליו בכתב. ב"כ הנתבעת ביקש כי ככל שהצעתו לא תתקבל, יינתן צו לסיכומים. התובעת התנגדה למשלוח שאלות חקירה נגדית למומחה בכתב. בהחלטה שניתנה בתום הדיון נדחתה הבקשה לחקור את המומחה בחקירה נגדית באמצעות משלוח שאלות בכתב, תוך שצוין כי שאלות בכתב נשלחו זה כבר למומחה במסגרת שאלות הבהרה. בנסיבות אלה ניתן צו לסיכומים.

16. סיכומים מטעם הנתבעת הוגשו ביום 21.10.2020 סיכומים מטעם התובעת הוגשו ביום 22.11.2020.

<u>ב. טענות הצדדים:</u>

17. עיקרי טענות הנתבעת:

א. הצוואה נחתמה עת המנוח היה במצב נפשי קשה. התובעת ידעה אודות מצבו הנפשי של המנוח וידעה כי ישים קץ לחייו אולם לא עשתה דבר על מנת למנוע זאת.

ב. הצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת מצד התובעת, אשר ניצלה את מצבו הנפשי של המנוח, הפעילה עליו לחץ רב, פעלה על מנת לסכסך בינו לבין הנתבעת ושלטה בענייניו. התובעת היתה הרוח החיה מאחורי הצוואה ושינוי המוטבים בפוליסות ביטוח החיים של המנוח.

ג. התובעת היתה מעורבת באופן רב ופסול בעריכת הצוואה. התובעת עמדה בקשר עם עו"ד א' ק' ד' בענייניו של המנוח. התובעת התערבה באופן פסול במכתבים שהותיר אחריו המנוח, וזאת נלמד מכך שלמרות הדיסלקציה ממנה סבל המכתבים כמעט נעדרים שגיאות כתיב.

18. עיקרי טענות התובעת:

א. הצוואה ממלאת אחר כל היסודות הצורניים הנדרשים לצוואה בעדים והיא נהנית מחזקת כשרות. הנתבעת לא הצליחה להוכיח את טענותיה. הצוואה היא תוצר של תהליך שלם ואותנטי לאחר חשיבה מרובה של המנוח ותוך שהמנוח אף צרף לה מכתב נלווה, הפקיד בעצמו את הצוואה אצל רשם הירושה והורה על שינוי שמות המוטבים בפוליסות הביטוח בהתאם להוראות הצוואה.

ב. המנוח היה כשיר לערוך צוואה במועד עשייתה. כך הן בהתאם לחוות דעת המומחה והן כעולה מעדות הנתבעת עצמה.

ג. הנתבעת לא הצביעה על כל תחבולה שנעשתה מצד מאן דהוא במטרה להחתים את המנוח על הצוואה, לא ציינה כיצד השפיעו על המנוח לחתום על צוואה בניגוד לרצונו ולא הסבירה איזה חלק פסול נטלו זרים בעריכת הצוואה. התובעת פעלה כאחות טובה למנוח ודאגה לו, אולם אין בכך כדי להוות השפעה בלתי הוגנת.

<u>ג. דיון והכרעה:</u>

19. **"'קו-היסוד' של המחוקק בדיני צוואות אינו אלא מצווה לקיים דבר המת"** (ע"א 896/75 **בריל נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד לב(1) 98 (1977). כלל בסיסי זה בדיני הצוואות חוסה תחת צלו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ומשכך בעת בחינת צוואתו של מי שעבר מן העולם יש לנקוט גישה זהירה. בהתאם, ככלל יש להעדיף קיום צוואה על ביטולה, והכל תוך בחינת אומדת דעת המצווה (ע"א 724/87 **כלפה נ' גולד**, פ"ד מח(1) 22 (1993); עמ"ש (ת"א) 5512-11-19 **ח' ט' נ' ג' א'** (19.8.2020)).

אפנה לבחון את טענות הנתבעת נגד תוקפה של הצוואה.

טענת הנתבעת כי הצוואה נחתמה עת המנוח לא היה כשיר לעשות צוואה:

20. סעיף 26 לחוק הירושה, תשכ"ה-1965 (להלן: **חוק הירושה**) מורה כי: **"צוואה שנעשתה על ידי קטין או על ידי מי שהוכרז פסול-דין או שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה – בטלה"**. כלל הוא, כי כל אדם כשיר לפעולות משפטיות, זולת אם נשללה או הוגבלה כשרות זו בחוק או בפסק דין (סעיפים 1-2 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962). מכאן, שכל אדם כשיר לעשות צוואה, אלא אם כשרות זו נשללה ממנו כדין.

שלילת הכושר לצוות, במיוחד בדיעבד, מאדם שבמהלך חייו לא הוטל ספק בכושרו לעשות כן, אינה עניין של מה בכך. הנטל לסתור את חזקת הכשרות הבסיסית לאחר מותו של אדם הינו כבד ביותר, ולא די בהעלאת ספיקות גרידא כדי לעמוד בנטל השכנוע המוטל על הטוען לחוסר כשרות לצוות (ע"א 279/87 **רובינוביץ נ' קרייזל**, פ"ד מג(1) 760 (1989)). גם מקום בו המנוח סבל מהפרעה נפשית בחייו, הפרעה כזו אין הכרח שתפגע בכושר ההבחנה עד כדי היעדר כושר לערוך צוואה או היעדר יכולת להבין מה טיבה של צוואה (ע"א 724/87 **כלפה נ' גולד** הנ"ל; ש' שילה **פירוש לחוק הירושה, תשכ"ה-1965** (1995) (להלן: **פירוש לחוק הירושה**) 248).

צוואה תהא בטלה מחמת העדר כושר לערוך צוואה, רק אם יוכח – בעדות רפואית או אחרת – כי המצווה לא ידע להבחין בטיבה של הצוואה במועד עריכתה, כשנטל השכנוע מוטל על הטוען לחוסר כשרות זו. הביטוי "לא ידע להבחין בטיבה של צוואה" קובע הנחייה כללית, אשר מטרתה לבחון אם המצווה היה מודע למהות מעשיו ותוצאותיהם. בהקשר זה ניתן לקחת בחשבון את מודעותו של המצווה לעובדה שהוא עורך צוואה, את ידיעתו על דבר היקף רכושו ויורשיו ואת מודעותו לתוצאות עשיית הצוואה על יורשיו (ע"א 851/79 **בנדל נ' בנדל**, פ"ד לה(3) 101 (1981)). המשקל שיינתן לשיקולים אלה ואחרים הוא דבר המשתנה מעניין לעניין על פי נסיבותיו של כל מקרה ומקרה. מכאן, שהמצווה חייב להבין את פעולות הציווי לא רק מבחינה פורמלית אלא גם מבחינה מהותית. רק כך ניתן לקבוע כי תוכנה של צוואתו הינו פרי הפעלת שיקול דעת עצמאי משלו ולהורות על קיומה (שוחט, פינברג, פלומין, **דיני ירושה ועיזבון**, התשמ"ד-2014, עמ' 122 (להלן: **דיני ירושה ועיזבון**)). ידיעתו של מצווה להבחין בטיבה של צוואה, משמעה שעל המצווה להיות מודע למהותה של צוואה על דרך כלל, ולמהותה של צוואתו שלו על דרך הפרט - וכל זאת בעת שהוא בדעה צלולה ומפרש נכונה את המציאות הסובבת אותו (ע"א 1212/91 **קרן לב"י נ' בינשטוק** פ"ד מח (3) 705 (1994) 729).

יש להקפיד היטב ולא לפסול צוואה בשל היעדר כשרות, אלא אם אפשר לקבוע בבירור כי לא רצונו החופשי של המצווה הוא שהכתיב לו את דברו האחרון (שם, עמ' 733).

21. במקרה שלפנינו, בכתב ההתנגדות טענה הנתבעת, כי נוכח מצבו הנפשי של המנוח והתרופות הפסיכיאטריות הקבועות שנטל, עולה החשש כי במועד החתימה על הצוואה לא הייתה למנוח כשרות להבחין בטיבה של צוואה. לטענתה, "**המנוח כמעט ולא יצא את הבית, וביתר שאת – את המיטה**" (סעיף 34 לכתב ההתנגדות). הנתבעת טענה כי המגורים במושב X "**לא עשו טוב ל- ו' וגרמו לו להיות 'משוגע', לעשות דברים מוזרים, לריב ולהיות מאוד אגרסיבי**" (סעיף 13 לתצהיר עדותה הראשית). לטענתה, אף לאחר ששבו הצדדים להתגורר בתל אביב, מצבו של המנוח הלך והחמיר, הוא התחיל לסבול מהתפרצויות זעם ומדיכאונות קשים אשר גרמו לו להישאר ימים ושבועות רצופים במיטה. לדברי הנתבעת, המנוח חדל לחלוטין לתפקד, כמעט ולא זז מהבית ובדרך כלל לא זז מהמיטה, אלא "**ישב בבית ולא עשה כלום**" (סעיף 16 לתצהיר עדותה הראשית).

22. עיון בסיכומי הנתבעת מעלה ספק בשאלה האם היא עומדת על טענתה כי המנוח לא היה כשיר לעשות צוואה בעת עשייתה אם לאו. אולם, הואיל ובסיכומי הנתבעת שזורות טענות אף בעניין מצבו הנפשי של המנוח בעת עשיית הצוואה והשפעתו על רצונו החופשי, יש לדון בטענה זו.

23. כאמור, לבקשת הנתבעת, מונה מומחה מטעם בית המשפט למתן חוות דעת בשאלת כשירותו של המנוח לערוך צוואה ביום 10.6.2018.

בחוות הדעת בחן המומחה את התיעוד הרפואי בעניין המנוח ומצא כי: בשנת 2009 נבדק המנוח בדיקה פסיכיאטרית, הוא אובחן כסובל מהפרעה כפייתית וטופל תרופתית. ביום 7.7.2011 אבחנתו הנפשית של המנוח הוגדרה כהפרעת חרדה ותגובה דיכאונית וצוין כי המנוח נטל מגוון תרופות. ביום 19.1.2012 קיימת אבחנה של מניה דפרסיה. על פי תיעוד מיום 14.4.2013 המנוח המשיך להיות מדוכא וטופל תרופתית. בתחילת שנת 2015 או בסמוך לכך טופל המנוח נפשית, בסיכום הטיפול מיום 29.8.2015 נכתב כי סיבת הפניה – "**חש מדוכה נפשית ...**". נכתב כי "**האפקט מתגוון ותואם לתכנים. קצב החשיבה תקין. המהלך אף הוא בתחום הנורמה. התכנים קשורים להשפלה והפגיעה הנרציסטית שחווה, לא מוצא מנוחה לנפשו הפגוע. שלל אובדנות. שלל הפרעה בפרספציה. שיפוט ותובנה תקינים. לסיכום – תמונה הסתגלותית עם מרכיבים מעורבים ובעיקר דכאוניים**". צוין כי המנוח טופל תרופתית ועזב את הטיפול טרם עת על דעת עצמו (סעיף 9 לחוות הדעת). במהלך שנת 2017 וראשית שנת 2018 טופל המנוח על ידי רופא אחר. בממצא מיום 14.3.2017 כתב הרופא המטפל: "**במודע צלול. מתמצא בכל המובנים. אפקט עם גוון דיכאון. ריכוז לקוי. אין אובדנות ותוקפנות. אין סימני פסיכוזה חריפה. לא ישן בלילות טוב. מצב רוח משתנים. אין חשק לעשות דברים. רוב הזמן במיטה. מבקש טיפול ועזרה. מגלה רצון להמשיך קשר וטיפול**". ביום 7.8.2017 נכתב: "**במודע צלול. מתמצא בכל המובנים. אפקט עם גוון דיכאוני. ריכוז לקוי. ערך עצמי נמוך. חוסר תקווה לעתיד. אין אובדנות ותוקפנות. אין סימני פסיכוזה חריפה. אין יציבות במצבו הנפשי ובתפקודו. לא ברור איך מקבל טיפול תרופתי. הטיפול התרופתי שונה ...**". ביום 14.11.2017 נכתב: "**הגיע בליווי אשתו לפי בקשה טלפונית. חרד. אפקט רגזני. ... לא מגלה סימנים פסיכוטיים פעילים. שולל אובדנות ותוקפנות. מתווכח עם המלצות טיפוליות שלי ...**". ביום 3.1.2018 נכתב: "**הגיע ללא הזמנה וביקש פגישה טלפונית אתמול, אך לא הגיע. אפקט עם גוון דיכאוני ורגזני, ללא סימני פסיכוזה חריפה. ללא אובדנות או תוקפנות. מספר על שיפור במצבו הנפשי והתפקודי**" (סעיף 10 לחוות הדעת). ביום 16.5.2018 וביום 18.5.2018 חודשו מרשמי התרופות על ידי רופאת המשפחה.

לסיכום כתב המומחה בחוות הדעת לאור התיעוד הרפואי כי: "**בכל בדיקותיו הפסיכיאטריות אצל רופאים שונים, לא אובחן כלוקה בדמנציה. לא אובחן עם תכנים פסיכוטיים דוגמת מחשבות שווא או הזיות. לנוכח מצבו הנפשי, לא הומלץ על אשפוזו הפסיכיאטרי אם**

בהסכמתו או בצורה כפויה. לא הומלץ על מינוי אפוטרופוס עבורו. לא ביצע ניסיונות אובדניים קודמים. סביר להניח שמעשהו האובדני, נבע מהיותו שרוי בדיכאון. באשר לפרק הזמן, מאז בדיקתו הפסיכיאטרית בינואר 2018 ועד לעריכת צוואתו ביוני 2018, לא הועבר לעיוני תיעוד נוסף, על פיו נצפה הרעה במצבו הקוגניטיבי או הופעת תכנים פסיכוטיים או הרעה במצבו הנפשי שחייב את אשפוזו". לנוכח זאת מסקנת המומחה בחוות הדעת היא כי "**ניתן לקבוע שבתאריך הרלבנטי 10.6.18, מצבו הקוגניטיבי והנפשי, אפשרו לו להבחין בטיבה של צוואה**".

24. כאמור, הנתבעת שלחה למומחה שאלות הבהרה. בין היתר, ביקשה הנתבעת מהמומחה להתייחס למידת ההשפעה של צד שלישי על אדם במצבו הנפשי של המנוח במועד הרלבנטי, ובמענה לכך השיב המומחה כי אינו יודע וגם לא התבקש להתייחס למידת ההשפעה של צד שלישי על המנוח. עוד שאלה הנתבעת את המומחה, האם בחוות הדעת הוענק משקל לכך שהמנוח לא היה מטופל באופן קבוע ומתמשך אצל פסיכיאטר אלא פנה מעת לעת לרופאים שונים ולטענתה שינה על דעת עצמו את הטיפול התרופתי ובחודש ינואר 2018 חדל ללכת לפסיכיאטר וחדל מכל טיפול. לכך השיב המומחה, כי אין רישומים על כך שהמנוח התמיד לאורך זמן בטיפול, ודבר זה אינו יוצא דופן.

25. לצורך בחינת הכשרות להבחין בטיבה של צוואה, עושים בתי המשפט, כדבר שבשגרה, שימוש בחוות דעת רפואיות. אשר למעמדן של חוות דעת רפואיות לצורך בחינת שאלה שברפואה על ידי בית המשפט, נקבע לא אחת, כי רק נימוק כבד משקל ובולט יצדיק את דחייתן של קביעות המומחה מטעם בית המשפט (ע"א 1240/96 **חברת שיכון עובדים בע"מ נ' רזנטל ואח'**, פ"ד נב(4) 563 (1998) 569 ; ע"א 2934/94 **סולל בונה בע"מ נ' ארז איתן ואח'** (2.6.1996) ; ת"ע (ת"א) 52816-10-10 **א' נ' י'** (17.5.2012) ; ת"ע (ת"א) 100760-09 **יעקב נ' מחקשווילי** (3.10.2013)). מן הראוי להביא גם את דברי בית המשפט העליון בע"א 472/81 **קצין התגמולים נ' אברג'יל**, פ"ד לז (2) 785 (1983) 795 : "**נשאיר את העיסוק בתורת הרפואה לבקיאים בה. סבוכה היא תורת הרפואה בכלל ותורת הנפש בפרט מכדי שהדיוטות יכניסו ראשיהם בה...**".

26. לטענת הנתבעת, חוות הדעת היא חלקית ואין בה התייחסות מלאה ושלימה למצבו של המנוח, הואיל ולפני המומחה לא הוצגו ראיות נוספות מעבר למסמכים הרפואיים. כפי שפורט לעיל, טענת הנתבעת בעניין זה כבר הועלתה בבקשה למתן הוראות נוספות למומחה, ונדחתה בהחלטה מיום 12.7.20 ואין מקום לדון בכך פעם נוספת. יוזכר, כי המומחה מונה לשם מתן חוות דעת רפואית בתחום הפסיכיאטריה שהוא תחום מומחיותו. חוות הדעת מבוססת על בחינה רפואית, ומשעה שהיא נעשית לאחר פטירה, היא מבוססת על תיעוד רפואי. אין מקום להציג למומחה ראיות אחרות, שהרי חוות דעתו היא בתחום מומחיותו ואינה באה להחליף את עבודת בית המשפט אשר עליו מוטל לבחון את מכלול הראיות, לרבות אלה שאינן רפואיות. חסרונה של חוות דעת רפואית הוא בהינתנה על ידי מומחה אשר לא ראה את המנוח ובמרבית המקרים אף לא הכיר אותו אישית. חוות דעת זו נסמכת על מסמכים רפואיים של המנוח, וכל

כולה הוא בבחינת "ניתוח לאחר המוות". לעתים עדות מהימנה של עורך הצוואה ו/או העדים לה עדיפה על פני חוות דעת של המומחה, כך שחוות דעת זו איננה בבחינת 'כזה ראה וקדש' (ע"א 7506/95 **שוורץ נ' בית אולפנא בית אהרון ישראל** פ"ד נד (2) 215 (2000); ע"א 1212/91 **קרן ליב"י נ' בינשטוק** הנ"ל; **דיני ירושה ועיזבון**, עמ' 121))

מכל מקום, לאחר בחינת כל הראיות שהוצגו, עולה כי לא עלה בידי הנתבעת להוכיח את טענתה שהצוואה נערכה עת המנוח לא ידע להבחין בטיבה של צוואה.

27. עוה"ד ק' ד' אשר ערכה את הצוואה העידה כי המנוח הוא היחיד שמסר לה את דבר צוואתו, באופן קוהרנטי וצלול, ובכך יש כדי לתמוך במסקנה שהמנוח ידע להבחין בטיבה של צוואה בעת עשייתה. עוה"ד העידה כי במסגרת הכנת הצוואה היה המנוח במשרדה בשתי פגישות אשר כל אחת מהן נמשכה כ- 3 שעות ובמסגרתן שוחחו השניים על נושאים שונים. מכאן, שעוה"ד נחשפה למנוח פרק משך זמן לא מבוטל במועדים הרלבנטיים לעשיית הצוואה והתרשמה כי הוא היה כשיר לעשות צוואה. כפי שיפורט בהרחבה להלן, עדותה של עוה"ד ק' ד' היתה סדורה ונמצאה אמינה בעיניי.

28. עדות הנתבעת בחקירתה הנגדית לעניין מצבו הנפשי של המנוח, חומרתו והשאלה האם היה בו כדי לשלול את כשרותו ואת יכולתו להבחין בטיבה של צוואה, התאפיינה בחוסר עקביות. התרשמתי כי הנתבעת השיבה בהתאם לאשר סברה שישרת את עניינה ובחלק מהמקרים התחמקה ממענה ישיר.

כך, לשאלת ב"כ התובעת ממתי לשיטתה המנוח לא היה כשיר, השיבה בתחילה "**מאז שעברנו לצפון, זה בערך 8 שנים**" (פרוטוקול הדיון מיום 23.2.2020, עמ' 6 ש' 8-9). אולם בהמשך העידה כי המנוח לא היה כשיר "**בשנים האחרונות**" (ש' 22-23). לשאלת ב"כ התובעת לפשר הסתירה בין תשובותיה, השיבה הנתבעת שהיא "**לא כל כך מבינה עברית**" ולא מבינה את המילה "**כשיר**" (ש' 24-25). תשובה זו אינה מסתברת כלל משעה שהנתבעת עצמה השתמשה במילה "כשיר" עת העידה בתצהיר עדותה הראשית, כי המנוח "לא היה כשיר לערוך צוואה" (סעיף 27 לתצהיר עדותה הראשית, וראו גם סעיף 32 לכתב ההתנגדות). כמו כן, אף אם היה מקום לקבל את טענת הנתבעת כי אינה מבינה את משמעות המילה "כשיר", לא היה בכך כדי להסביר מדוע מסרה תשובות שונות לאותה שאלה.

בהמשך חקירתה הנגדית, העידה התובעת כי מאז שעברו להתגורר בצפון "**הוא לא היה בסדר. הוא היה מאוד חולה**" (ש' 33). לאחר כן שוב אישרה הנתבעת כי לטענתה מאז שעברו לצפון המנוח לא היה כשיר (עמ' 7 ש' 10-11). עת נשאלה הנתבעת בקשר להליכים המשפטיים שהתנהלו בתקופת המגורים בצפון הארץ האם מישהו אמר שהמנוח לא כשיר, התחמקה בתחילה ממענה, והשיבה: "**אם בן אדם רץ אחרי עם סכין הוא כשיר? שהתנהלו הליכים**

משפטיים היתה לו מניה דיפסרסיה אם היה במניה הוא לא מבין מה הוא עושה. הוא מוציא את הג'קוזי מהחדר מחליף חלונות דלתות" (ש' 27-29). אולם מיד לאחר מכן השיבה **"באותו זמן אני חושבת שהוא היה כשיר"** (ש' 31). בהמשך העידה כי כאשר נחתמה הצוואה משנת 2013 היה המנוח כשיר (עמ' 8 ש' 3-4) וכך גם בזמן שהתקיימה ישיבת גישור ביום 20.2.2014 ועת ניתן פסק דין בעניינו של המנוח בחודש פברואר 2014 (עמ' 8 ש' 13-16). הנתבעת אף אישרה בחקירתה הנגדית שהמנוח טיפל בעצמו לאורך השנים (עמ' 7 ש' 17-18).

התשובות השונות שמסרה הנתבעת בחקירתה הנגדית פוגעות באמינות הנתבעת - בכלל, ובעניין טענתה באשר למצבו הנפשי של המנוח בעת עשיית הצוואה - בפרט.

29. מר ד' ז', אשר הגיש תצהיר עדות ראשית מטעם הנתבעת, העיד כי הכיר את המנוח משנות ילדותם המשותפת, התגורר עמו תקופה בארצות הברית והיה עמו בקשר חברי כל השנים. על פי עדות מר ז' בתצהיר עדותו הראשית, בשנת 2008 הפסיד המנוח את מרבית ההון שצבר, ומאז התנהגותו הלכה והקצינה, הוא היה נתקף התפרצויות זעם ואלימות, מחשבות שווא ואיומים כי ישים קץ לחייו. על פי התצהיר, המנוח **"לא התאושש מההתרסקות הכלכלית של 2008 ופחות או יותר משנת 2010 ההתנהגות שלו הלכה והתדרדרה"** (סעיף 28), והמעבר לצפון הארץ גרם למנוח **"להשתגע ולאבד את השפיות"** (סעיף 19). עוד לפי התצהיר, בשנתיים האחרונות לחייו, היה המנוח במצב מאוד קשה גם מבחינה נפשית וגם מבחינה רפואית, המצב הלך והחמיר, והמנוח **"היה ממש כמו סיעודי ובקושי זז מהספה בבית ... החל לומר דברים הזויים ולא הגיוניים כמו שהעולם נגדו, דיבר על תיאוריות קונספירציות, על חייזרים ועוד"** (סעיף 29).

אולם, על פי עדות מר ז' בחקירתו הנגדית, עדותו לעניין מצבו הירוד של המנוח מתייחסת לתקופה בה המנוח התגורר בצפון הארץ, קרי בשנת 2013 לערך. לדבריו, בתקופה זו היה המנוח **"במשבר מאוד רציני. הסתכסך עם בעל הבית ובעל הנכס ששהה בו. כחלק מהתהליך המשפטי הוא איבד את זה לגמרי, ואז קבעו לו שיחה עם פסיכיאטר ומשם הוא התקשר אלי ושאל אותי אם הוא צריך ללכת להתאשפז ועל סמך זה כתבתי שהוא השתגע"** (עמ' 18 ש' 22 - 25). נמצא שעדות מר ז' לעניין מצבו הנפשי הקשה של המנוח אינה מתייחסת למועד עשיית הצוואה, אלא לתקופה של כ- 5 שנים קודם לכן. יוזכר בהקשר לכך כי אותה עת בה לשיטת מר ז' המנוח "השתגע", התנהלו בעניין המנוח הליכים משפטיים, לא מונה לא אפוטרופוס ולא נקבע כי המנוח אינו כשיר לפעולות משפטיות.

מכל מקום, על פי עדות מר ז', בשנתיים האחרונות לחיי המנוח, הקשר שלו עם המנוח לא היה תדיר, והוא נפגש עמו בתקופה זו מקסימום פעם בחודשיים (עמ' 18 ש' 35 - עמ' 19 ש' 1). עוד העיד מר ז', כי פגישותיו עם המנוח בשנתיים האחרונות היו בבית המנוח, ולפעמים יצאו מהבית לבית קפה או למסעדה, וכדבריו: **"היינו יורדים מהבית או שהולכים ברגל או באופנוע**

שלו. הוא נהג. ברכב אני נהגתי" (עמ' 18 ש' 30-34). בעדות זו יש כדי לסתור את העדויות לפיהן בשנתיים האחרונות לחייו היה המנוח סיעודי ולא יצא מהבית לרבות את עדות מר ז' עצמו בתצהירו כי המנוח "היה ממש כמו סיעודי" כאמור.

30. גב' ט' ח', אשר הגישה תצהיר עדות ראשית מטעם הנתבעת, היתה לפי עדותה חברה טובה של המנוח בעקבות נישואיה, וכתוצאה מכך "מכרה טובה של הנתבעת" (סעיף 4). על פי תצהיר עדותה הראשית, בשנתיים האחרונות מצבו של המנוח התדרדר גם מבחינה בריאותית וגם מבחינה נפשית, הוא נהייה יותר ויותר עצבני והאווירה היתה קשה (סעיף 19), בתקופה האחרונה לחייו היו פעמים שהמנוח התקשר לבעלה וביקש עזרה, והוא היה "**במצב נפשי מאוד מאוד לא טוב, יותר מהרגיל ..."** (סעיף 23 לתצהיר). בחקירתה הנגדית העידה גב' ח' כי "**בשנים האחרונות מצבו התדרדר מאוד. אי אפשר היה להוציא אותו למטבח. חשבנו שנביא כיסא גלגלים כי ו' היה בן אדם גדול, וגם ... היה בן אדם גדול, וביחד נוריד אותו ללובי ..."** (עמ' 14 ש' 22-24). בהמשך העידה כי: "**בשנתיים האחרונות הוא לא יכל לצאת מהדלת... אין סיכוי שבעולם שהוא היה יורד למטה. הוא לא היה במצב לצאת למטבח או להכין סנדוויץ ... אי אפשר היה להוציא אותו לשום מקום, לא מהדירה, מהחדר נהיה קשה ... אני תוהה אם היה לו סיר בחדר. היתה לו חרדה והוא לא היה מסוגל לצאת מהדירה, לראות אנשים, כל פעם זה הצטמצם לחדר ועוד חדר"** (עמ' 14 ש' 34, עמ' 15 ש' 2-3, ש' 7-8 וש' 11-12).

עדות גב' ח' בעניין מצבו של המנוח נסתרה בעדות מר ז', אשר אף הוא העיד מטעם הנתבעת, לפיה בשנתיים האחרונות נפגש עם המנוח גם מחוץ לביתו, המנוח הלך בכוחות עצמו ואף נהג באופנוע. נמצא אפוא, כי עדות גב' ח', אשר העידה מטעם הנתבעת, אינה אמינה, ואין בה כדי ללמד על מצבו של המנוח בעת עשיית הצוואה.

31. התובעת העידה כי, בניגוד לטענת הנתבעת לפיה המנוח לא יצא מביתו, המנוח ניהל שגרת חיים, נהג לערוך קניות לבית, בילה עם משפחתו במסעדות, היה מנוי לקאנטרי קלאב ואהב לשחות (סעיף 13.2 לתצהיר עדותה הראשית). בכתב התשובה להתנגדות טענה התובעת כי המנוח אמנם סבל מדיכאון קל ונטל תרופות נוגדות חרדה, אולם הוא היה צלול, עצמאי, בעל כושר שיפוט ואוטונומיה מוחלטת ובלעדית על רצונו והחלטותיו, ביצע מגוון פעולות משפטיות והתקשר בשלל הסכמים משפטיים ומעולם לא נשמעה טענה כנגד כשרותו לעשות כן. בחקירתה הנגדית העידה התובעת, כי בתקופה בה התגורר המנוח בצפון הארץ, לפי מה שסיפרה לה הנתבעת, "**הוא לא התנהג לגמרי רגיל ..."** (עמ' 29 ש' 17). אולם, מדובר בתקופה של כ- 5 שנים לפני מועד עשיית הצוואה. לעניין מצבו של המנוח בשנת 2018, לשאלת ב"כ הנתבעת האם ידעה שמצבו היה "קטסטרופה", השיבה: "**ידעתי שהוא חולה סכרת ויש לו כולסטרול גבוה. ידעתי על המניה דיפרסיה, ידעתי שהוא בדיכאון, אני לא יודעת להסביר מה זה מניה דיפרסיה, לא נכנסתי למסמכים רפואיים ידעתי שהוא בדיכאון"** (עמ' 31 ש' 29-31). אמנם, מדובר בעדות של בעלת עניין בהליך המשפטי. אולם, עדותה של התובעת כי אף שהמנוח סבל מדיכאון מצבו

הנפשי לא שלל ממנו את היכולת לעשות צוואה, מתיישבת יפה עם חוות דעת המומחה. מכל מקום, יש לזכור כי הנטל לסתור את חזקת הכשרות מוטלת על הנתבעת הטוענת לכך, ואין להטיל על התובעת את הנטל להוכיח כי המנוח ידע להבחין בטיבה של צוואה.

32. בנוסף לאמור, לתצהיר עדותה הראשית של התובעת צורפו תכתובות בינה לבין המנוח בשנים 2016-2018 מהן עולה באופן ברור כי המנוח הורה לתובעת כיצד לפעול בקשר לעניינים בירוקרטיים שונים הקשורים אליו. תכתובות אלה מלמדות כי מצבו הנפשי של המנוח לא שלל ממנו את היכולת לקבל החלטות הנוגעות אליו והוא המשיך בפועל לנהל את ענייניו גם אם תוך מתן הנחיות לאחותו כיצד לפעול. אף בכך יש כדי לתמוך במסקנה שלא נשללה יכולתו של המנוח להבחין בטיבה של צוואה בעת עשייתה.

33. בסיכומיה טענה הנתבעת כי התובעת ידעה שהמנוח ישים קץ לחייו אולם לא עשתה דבר על מנת למנוע זאת. לטענה זו אין מקום, ובכל מקרה היא לא הוכחה. ראו לעניין זה תשובת התובעת לשאלת ב"כ הנתבעת בחקירה הנגדית האם ידעה שהמנוח רוצה להתאבד: "**אני חששתי. הוא מעולם לא אמר לי שהוא הולך להתאבד. ראיתי את ההתנהלות היו סימנים, הוא סגר את כל החובות שלו, שילם את ועד הבית חצי שנה אחרונה, את השכירות לבית**" (עמ' 25 ש' 1-2). עדות זו לא נסתרה.

טענת הנתבעת כי הצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת מצד התובעת:

34. סעיף 30(א) לחוק הירושה, קובע כי: "**הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית – בטלה**".

על בית המשפט לקבוע אם הייתה השפעה בלתי הוגנת על פי מושגים של מוסר אישי ושל מוסר חברתי בכוונו לרצונו האמיתי של המצווה (ע"א 4902/91 **גודמן נ' ישיבת שם בית מדרש גבוה להוראה וליינות** פ"ד מט(2) 441 (1995)). לא מדובר בהשפעה שגרתית מעשה יום יום, אלא בהשפעה שיש בה מרכיב של אי הגינות על פי המושגים החברתיים והמוסריים שלנו (ע"א 5185/93 **היועמ"ש נ' מרום** פ"ד מט(1) 318 (1995); ע"א 3828/98 **מיכקשווילי נ' מיכקשווילי** פ"ד נד (2) 337 (2000); **פירוש לחוק הירושה** 269).

35. כאשר עניין לנו בצוואה שלא נפל בה פגם והיא עונה על הדרישות הקבועות בסעיפים 19 - 23 לחוק הירושה בהתאם לסוג הצוואה שעל הפרק, נטל השכנוע כי הצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת מוטל על המתנגד לקיומה. על המתנגד לקיום הצוואה להוכיח שהצוואה הייתה פועל יוצא של אותה השפעה אסורה (דנ"א 1516/95 **מרום נ' היועמ"ש**, פ"ד נב (2) 813 (1998) (להלן: **דנ"א מרום**; **דיני ירושה ועיזבון**, עמ' 126).

36. כב' השופט א' מצא ב**דנ"א מרום**, קבע ארבעה מבחנים שיש בהם כדי לסייע לבית המשפט להכריע בשאלה האם מתקיימת השפעה בלתי הוגנת, ואלה הם: תלות ועצמאות - האם בתקופה הרלבנטית לעשיית הצוואה היה המצווה עצמאי הן מבחינה פיזית הן מבחינה שכלית-הכרתית; תלות וסיוע - מקום שהתברר כי המצווה לא היה עצמאי ונזקק לסיוע הזולת, יש לבחון את טיב הסיוע שניתן לו, את היקפו ואת מידת התלות של המצווה באותו סיוע וממילא במי שהעניק לו אותו; קשרי המצווה עם אחרים - זהו מבחן משנה למבחן התלות והסיוע. בידודו של המצווה וניתוקו מאחרים מגבירים את התלות שלו בנהנה; נסיבות עריכת הצוואה - מעורבותו של הנהנה בעשיית הצוואה, גם אם אינה עולה לכדי מעורבות לפי סעיף 35 לחוק הירושה, יכולה ללמד על קיומה של השפעה בלתי הוגנת. זהו מבחן שאינו עומד ברשות עצמו. רשימת המבחנים אינה רשימה סגורה וקיימים מבחני עזר נוספים. השימוש במבחנים צריך שייעשה בזהירות רבה מתוך הבנה שבתלות כשלעצמה אין משום ראיה מספקת לקיומה של השפעה בלתי הוגנת, ואף לא להקמת חזקה בדבר קיומה (שם).

37. את סוגית ההשפעה הבלתי הוגנת יש לבחון כמכלול. הנטל להוכיח עילת פסלות זו רובץ על המבקש את פסלות הצוואה, אך יש לזכור, כי לא פעם הראיות הינן נסיבתיות. חוטים שונים של עילות שונות, כהעדר כשרות ומעורבות בעשיית הצוואה – גם אם אין בכוחם כדי לבסס עילת פסלות עצמאית – יכולים להישזר יחד לרבדים המחזקים ומבססים את המסקנה שהצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת. "**ההשפעה הבלתי הוגנת העולה עד כדי שלילה הבחירה החופשית של המצווה הינה מבחן דינאמי ורחב כקשת החיים**" ולבחינתה יש להיעזר "**בחוטים השונים**" (דברי כב' השופט נ' הנדל בבע"מ 4459/14 **פלונית נ' פלוני** (2015), סעיף 7; ראו גם עמ"ש (ת"א) 48729-03-19 **ב' י' נ' א' פ'** (17.11.2019)).

38. במקרה שלפניי, הצוואה נעשתה כצוואה בעדים לפי סעיף 20 לחוק הירושה, לא הועלתה כל טענה שבצוואה נפל פגם צורני, ומשכך היא נהנית מחזקת הכשרות. לפיכך, על הנתבעת מוטל לשכנע כי הצוואה אינה משקפת את רצונו החופשי של המנוח.

בחינת המקרה, הן לאור אבני הדרך שהותוו בדנ"א מרום והן במבט-על תוך בחינת מכלול הנסיבות ו"החוטים השזורים" ביניהם, מביאה למסקנה כי הצוואה משקפת את רצונו החופשי של המנוח, וכי לא עלה בידי הנתבעת להרים את הנטל המוטל עליה לשכנע שהצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת.

39. בכתב ההתנגדות טענה הנתבעת בעניין זה, כי "נוכח מצבו של המנוח שטומן בחובו העדר תובנה ומצב שיפוטי לקוי של המנוח, היה נתון המנוח להשפעות זרות ולהתערבות פסולה מאיינים את רצונו החופשי של המנוח ואת גמירות דעתו לעריכת כל צוואה והצוואה קא עסקינן בפרט" (סעיף 36 לכתב ההתנגדות). לטענתה, הצוואה "נעשתה בעקבות תחבולה או השפעה בלתי הוגנת

מוחלטת וזאת עקב העדר תובנה למצבו ומצב שיפוטי לקוי ויש להורות על ביטולה על אתר" (סעיף 37 לכתב ההתנגדות). הנתבעת טענה, כי העובדה שהתובעת היא ששלחה דואר אלקטרוני לסוכן הביטוח של המנוח והורתה לו לתקן את מוטבי הקופה בהתאם לצוואה, מלמדת שהמנוח לא טיפל בנושא הצוואה, אלא תוכנה של הצוואה נקבע על ידי התובעת אשר "נטלה חלק פעיל ביותר שעריכת צוואה פסולה זו, קבעה את תוכנה, היא זו אשר גייסה עורכת דין לשם כך ... " (סעיף 39 לכתב ההתנגדות).

40. אולם, בחקירתה הנגדית לא ידעה הנתבעת ליצוק תוכן לטענתה כי התובעת היתה "ראש הקנוניה" ולא ידעה לנמק ולפרט את טענתה כי התובעת השפיעה על המנוח (עמ' 10 ש' 4-12 וש' 27-33). עת נשאלה בחקירה הנגדית האם לשיטתה רק התובעת הפעילה על המנוח לחץ, השיבה "**יש מצב**" (עמ' 11 ש' 32). בטענה זו אין די כדי לעמוד בנטל להוכחת השפעה בלתי הוגנת. מכל מקום הנתבעת לא ידעה להשיב לשאלה איזה לחץ הפעילה לשיטתה התובעת על המנוח וכיצד הדברים באו לידי ביטוי (עמ' 11 ש' 35 - עמ' 12 ש' 2).

הנתבעת לא נימקה ולא פרטה את טענתה שהתובעת היתה מעורבת בעשיית הצוואה וכיצד לשיטתה באה לידי ביטוי מעורבות התובעת. עת נשאלה בחקירה הנגדית האם התובעת היא שהוציאה את המנוח מהבית ולקחה אותו לעורכת הדין, השיבה הנתבעת "**יכול להיות**" (עמ' 11 ש' 4) ולאחר מכן השיבה "**אני לא יודעת. אני בטוחה שהוא לא יכל לצאת מהבית**" (ש' 8). בטענות אלה אין די כדי לעמוד בנטל הדרוש. מעבר לכך, יוזכר כי בניגוד לעדותה זו של הנתבעת, על פי עדות מר ז' אשר העיד מטעמה, גם בתקופה האחרונה לחייו יצא המנוח מהבית, הלך בכוחות עצמו ואף נהג באופנוע.

41. כמפורט לעיל, המנוח סבל מדיכאון ובסופו של דבר אף שם קץ לחייו. כמו כן, מהעדויות שהובאו עולה כי התנהלות המנוח לא תמיד היתה שגרתית. כך למשל עת התגוררו המנוח והנתבעת בצפון הארץ בשנת 2013 לערך, היחסים בין המנוח לבין בני המקום התדרדרו והסלימו עד כדי שננקטו הליכים משפטיים והדבר הביא לפגיעה במצבו הנפשי (ראו בעניין זה הפנייה בסעיף 9 לחוות דעת המומחה; וכן עדות התובעת כי אותה עת המנוח "לא התנהג לגמרי רגיל", אשר צוטטה לעיל). עם זאת, בכך אין כדי להביא למסקנה בהכרח שהמנוח היה נתון להשפעת התובעת וכי הצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת שהשפיעה התובעת עליו ואינה משקפת את רצונו החופשי. אכן, יש לבחון את השאלה האם הצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת, תוך התייחסות לנסיבותיו הספציפיות של המקרה ובכלל זה יש להביא בחשבון גם את העובדה שהמנוח סבל מדיכאון. אולם, אף כאשר מביאים עובדה זו בחשבון, עדיין המסקנה המתקבלת היא שלא עלה בידי הנתבעת להוכיח את טענתה שהצוואה נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת.

42. הנתבעת לא הראתה שהתובעת בודדה את המנוח מאנשים אחרים ולא הוכיחה שהמנוח היה תלוי בתובעת. יש לזכור כי משך כ- 15 שנים עד למועד פטירתו, ואף בזמן עשיית הצוואה, התגורר המנוח עם הנתבעת. יתר על כן, הנתבעת שבה וטענה כי היא לבדה טיפלה במנוח לאורך כל השנים וסעדה אותו עד למועד פטירתו (סעיף 17 לכתב ההתנגדות, סעיף 17 לתצהיר עדותה הראשית). הנתבעת העידה כי היא דאגה ללכת לרופאים בשביל המנוח, לרכוש עבורו תרופות, לדאוג כי ייטול את תרופותיו וכי יאכל אוכל בריא ומאוזן (סעיף 20 לתצהיר עדותה הראשית).

אף מר ז' העיד מטעם הנתבעת בתצהירו כי בתקופה בה התדרדר לדבריו מצבו הנפשי של המנוח, לא זכור לו שמישהו דאג למנוח וטיפל בו חוץ מהנתבעת (סעיף 33). לפי עדותו, גם כשקיבל המנוח התקף לב, הנתבעת לקחה אותו לבית החולים, טיפלה בו, תמכה בו, עודדה אותו ואף היתה מסדרת לו את הכדורים בקופסאות לפי הסדר (סעיף 34 לתצהיר).

הנתבעת לא ידעה להשיב לשאלה באיזו תדירות ביקרה התובעת את המנוח (עמ' 11 ש' 27-28), ולטענתה, התובעת מעולם לא היתה קרובה למנוח וודאי לא קרובה אליו כמו הנתבעת ובתה (סעיף 20 לכתב ההתנגדות).

נמצא כי לא זו בלבד שהמנוח לא "בודד" על ידי התובעת, אלא הוא אף היה במחיצת הנתבעת עמה התגורר זמן רב יותר מאשר שהה במחיצת התובעת. יתר על כן, לטענת הנתבעת, היא היא האדם היחיד אשר טיפל המנוח וסעד אותו עד למועד פטירתו. בכך יש כדי להחליש באופן ממשי את הטענה שהמנוח היה תלוי בתובעת ואת הטענה שהצוואה היא תולדה של השפעה בלתי הוגנת שהפעילה התובעת על המנוח.

43. אין מחלוקת שהתובעת סייעה למנוח ולנתבעת וטיפלה עבורם בעניינים בירוקרטיים שונים. זאת, כיוון שהמנוח "**לא היה סובל לקרוא את הניירות, הוא היה דיסלקטי**", כדברי הנתבעת בחקירתה הנגדית (עמ' 12 ש' 6-7; וראו גם חקירתה הנגדית של התובעת, עמ' 23). אף מהתכתובות בין התובעת לבין הנתבעת ובין התובעת לבין המנוח בשנים 2016-2018, שצורפו לתצהיר עדותה הראשית של התובעת, עולה כי התובעת סייעה למנוח ולנתבעת בטיפול בעניינים בירוקרטיים שונים, וזאת בהתאם להוראות המנוח. כך, סייעה התובעת למנוח בהתנהלות מול חברת הסלולר ומעבר מחברה אחת לאחרת בהתאם להוראות המנוח, בטיפול בביטוח רכב וטסט לרכב, בהתנהלות מול הבנקים ומול חברת הכבלים. זאת עשתה התובעת בהתאם להוראות שמסר לה המנוח לרבות לעניין אופן ביצוע תשלומים ותוך שהתובעת פונה אל המנוח על מנת לקבל את הנחיותיו כיצד לפעול. זאת ועוד, ביום 22.5.2018, קרי זמן קצר לפני מועד עשיית הצוואה, ביקש המנוח מהתובעת שתסדר שתינתן לו גישה לאפליקציה של הבנק. התובעת העידה כי המנוח קיבל את ההחלטות בעצמו (עמ' 25 ש' 14) ועדותה זו לא נסתרה. מהראיות שהובאו עולה כי התובעת סייעה למנוח בהוצאת רצונו שלו אל הפועל, עת פעלה מול

גורמים שונים בהתאם להנחיות המנוח. לאור אופי הסיוע, אין בו כדי לשלול את רצונו החופשי של המנוח, אלא אף היפוכו של דבר – יש בו כדי לקדם את הגשמת רצונו של המנוח.

44. אף בחינת נסיבות עשיית הצוואה תומכת במסקנה כי הצוואה משקפת את רצונו החופשי של המנוח. מטעם עורכת הדין שערכה את הצוואה, ק' ד' הוגש תצהיר עדות ראשית והיא נחקרה בחקירה נגדית בדיון מיום 12.3.2020. על פי עדותה: עוה"ד ק' ד' הכירה את המנוח בהיותה בת 18 שנים ופגשה אותו אחרי שנים רבות עת הגיע למשרדה לצורך עשיית הצוואה. התובעת היא שקישרה בין המנוח לעוה"ד, לאחר שעוה"ד ערכה עבור התובעת צוואה מספר חודשים קודם לכן. המנוח הוא שהתקשר לעוה"ד על מנת לקבוע פגישה. ביום 6.5.2018 התקיימה פגישה בין המנוח לעוה"ד במשרדה, במשך כ- 3 שעות. המנוח הגיע אל הפגישה לבדו, כשהוא מצויד בצוואה משנת 2013 וביקש לערוך בה מספר שינויים. ביום 31.5.2018 שלחה עוה"ד למנוח דוא"ל בעניין טיוטת הצוואה. התכתובת צורפה לתיק כמוצג נ/1. ביום 10.6.2018 הגיע המנוח שוב לבדו למשרד עוה"ד, אף פגישה זו נמשכה כ- 3 שעות, ובמהלכה עברה עוה"ד עם המנוח על טיוטת הצוואה ונערכו בה עוד מספר שינויים לבקשתו. בסיום הפגישה, המנוח חתם על צוואתו בפני עו"ד ק' ד' וגב' ש' ק' שהיא אחות עוה"ד אשר עבדה כמזכירה במשרדה אותה עת. ביום 5.7.2018 צלצל המנוח לעוה"ד וסיפר שהוא נסע לבדו ברכבת לחיפה על מנת להפקיד את צוואתו אצל הרשם לענייני ירושה בחיפה, במקום צוואתו משנת 2013. בשעות הצהריים באותו היום הגיע המנוח שוב למשרד עוה"ד וביקש לצרף לצוואה שהפקיד במשרדה את מכתב ההסבר שכתב בתמיכה לצוואה. המנוח הוא היחיד שמסר לעוה"ד את דבר צוואתו, באופן קוהרנטי וצלול. במהלך הפגישות שהתקיימו בעניין הצוואה, לא שוחחו לא עוה"ד ולא המנוח עם התובעת.

45. עוה"ד ק' ד' העידה כי לא שוחחה עם התובעת בעניין המנוח לפני עריכת הצוואה, לרבות בעניין ביטוחי החיים של המנוח. הנתבעת הפנתה בסיכומיה לדוא"ל ששלחה התובעת לסוכן ביטוח ביום 15.11.2017 בו כתבה "**העורכת דין ביקשה לברר ...**" וטוענת כי כבר באותו מועד היתה עוה"ד מעורבת בטיפול בענייני הביטוח של המנוח. בכל הכבוד, אין בתכתובת זו כדי ללמד על מעורבות עו"ד ק' ד' באותו שלב שהרי שמה לא צוין בדוא"ל זה. עוה"ד העידה במפורש כי עד חודש מאי 2018 לא עסקה בשום עניין הקשור למנוח לרבות בענייני ביטוח ועת נשאלה אודות הדוא"ל מיום 15.11.2017 השיבה "**אין לי מושג**" (עמ' 7). עוה"ד המשיכה והשיבה לשאלות שנשאלה בעניין מעורבותה מול חברות הביטוח, כי "**הסיבה היחידה שנגעתי ונכנסתי להתכתבות הזאת היא בכלל ש- ו' אמר לי ש- א' מתנהלת בשבילו מול חברות הביטוח וסוכן הביטוח נהג בהם בסוג של ביריונות והוא ביקש שאני אשחיל משפט אחד בשביל להראות שאני פה באזור כי הוא אמר שאולי אם הוא יראה שאני כעו"ד באזור הוא יתנהג יותר יפה**" (עמ' 8 ש' 10-13). על גרסה זו לפיה פנייתה לסוכן הביטוח נעשתה לבקשת המנוח עצמו שבה עו"ד ק' ד' לאורך עדותה – "**לבקשתו של ו' הוא אמר לי במילותיו 'אני שמן וחולה לב יש לי סוכר גבוה ואני רוצה לדעת שזה לא מוחרג ממקרי הפטירה' ...**" (עמ' 8 ש' 27-28). עת נשאלה

מדוע ביקשה את הפוליסות המלאות לרשותה השיבה: "**בשבילו ולבקשתו**" (ש' 30-31). לשאלת ב"כ הנתבעת מדוע כתבה לסוכן הביטוח "**בהמשך לפנייתה ...**" וכיצד ידעה שהתובעת היא שפנתה עבור המנוח, השיבה: "**זה היה לבקשתו. ו' אמר לי ש- א' מטפלת לו בכל העניינים הקשורים לביטוח והיא מטפלת לו בעוד דברים וגם בגלל שהוא דיסלקטי**" (עמ' 9 ש' 6-9). בהמשך: "**... מי שהתקשר ואמר לי זה ו' ולא א**" (עמ' 12 ש' 29).

46. איני מוצאת ממש בטענת הנתבעת בסיכומיה, כי עדות עו"ד ק' ד' "הייתה מגמתית, בלתי מהימנה כמו גם הזויה במידה לא מבוטלת" (סעיף ו לסיכומים). נהפוך הוא, מצאתי את עדותה של עוה"ד סדורה ואמינה ביותר. בסיכומיה הפנתה הנתבעת בין היתר לכך שעוה"ד ערכה צוואות גם לבני משפחה אחרים של המנוח, לאחר המועד בו ערכה את צוואת המנוח. אולם אך טבעי הוא שבני משפחה ממליצים זה לזה על עו"ד לשם עריכת צוואה, ואין בעובדה שעוה"ד ערכה צוואות גם לבני משפחה של המנוח אשר זוכים לפי הצוואה כדי להוות עניין פסול של עורכת הדין או כדי ללמד על קנוניה. הנתבעת שבה ומעלה את העובדה שעוה"ד היתה נוכחת בהלוויית המנוח. אף בכך אין כדי לסייע לנתבעת. איני מוצאת שעובדה זו תומכת בטענה שלעוה"ד קשר פסול עם מי מבני המשפחה וכי היא חפצה בקידום ענייניו בעיזבון המנוח. עוה"ד העידה כי פעמים רבות נוצר בינה לבין לקוחותיה קשר חם וכי רוב הלקוחות שלה מאוד מיודדים איתה (עמ' 10 ש' 32, עמ' 13 ש' 8), ולא מצאתי כי העובדה שעוה"ד הגיעה להלוויה וכן לביקור תנחומים חורגת מגדר ההתנהגות הרגילה עד כדי שהיא מלמדת על קיומו של עניין מצד עוה"ד בצוואה או בעניינו של מי מהזוכים.

47. אמנם, אף שעו"ד ק' ד' העידה שהצוואה משנת 2013 הופקדה אצל רשם הירושה בחיפה, לתיק בית המשפט צורפה תכתובת בין ב"כ הנתבעת לבין רשם הירושה בחיפה לפיה צוואה כאמור לא היתה מופקדת. עם זאת, הגם שבתחילה עת נשאלה עוה"ד האם ראתה אישור צוואה שהופקדה בחיפה השיבה בחיוב (עמ' 10 ש' 23-24), בהמשך השיבה: "**אני חושבת ש- ש' אחותי שעבדה אצלי התקשרה למוקד, אני לא הייתי מעורבת בבירור הזה, בדרך כלל אני לא בודקת בעצמי דברים כאלה. אני לא זוכרת אם ו' אמר לי שהצוואה שם או ש-ש' אמרה לי אבל בסופו של עניין ידענו שהצוואה מופקדת בחיפה וההוראה היא לבוא ולמשוך את הצוואה הישנה כדי להפקיד תחתיה צוואה חדשה**" (עמ' 11 ש' 3-7). איני מוצאת שיש בכך כדי לפגום באמינות עו"ד ק' ד'. השאלה מדוע סברה עוה"ד שהצוואה משנת 2013 היתה מופקדת אצל רשם הירושה בחיפה אינה בליבת ההליך ולא מדובר בעניין מהותי. התשובות שמסרה עוה"ד בשאלה זו, אף שהן לא מאוד מדויקות, אינן פוגעות באמינותה. עדות עוה"ד בכללה ובפרט בנוגע לנסיבות עשיית הצוואה, היתה סדורה והותירה עלי רושם חיובי מאוד.

48. התובעת טענה שאין לה היכרות אישית עם עו"ד ק' ד' מעבר לכך שערכה עבורה צוואה. לטענתה, המנוח נפגש עם עוה"ד לבדו ולאחר מספר פגישות חתם על הצוואה, התובעת לא היתה חלק מעריכת הצוואה ולא היתה לה כל נגיעה לתוכנה (סעיפים 27-28 לתשובה להתנגדות).

התובעת העידה שהמנוח לא שיתף אותה ברצונו לעשות שינויים בצוואה, אלא בא אליה "עם עובדה מוגמרת" (עמ' 27 ש' 4). עוד העידה התובעת שידעה את תוכן הצוואה בדיעבד (עמ' 28 ש' 8). לשאלת ב"כ הנתבעת בחקירה הנגדית שללה התובעת את הטענה שלקחה את המנוח לעוה"ד (עמ' 28 ש' 6-7). התובעת העידה שהמנוח לא התייעץ עמה עת היה אצל עורכת הדין, לא הסתמס איתה וכי אין לה מושג מה התנהל בשיחה עם עורכת הדין ורק לאחר שסיים את הצוואה "**הוא הגיש לי צוואה ואמר אחותי תשמרי את זה**" (עמ' 28 ש' 32). עדות זו לא נסתרה והיא משתלבת עם עדות עו"ד ק' ד'.

התובעת אישרה בתשובה להתנגדות כי סייעה למנוח לאורך השנים בעניינים טכניים, וכי בהתאם להוראתו פעלה לשנות את שמות המוטבים בחברות הביטוח בהתאם לצוואה. יש לציין כי על פי המסמכים שצורפו, התובעת ובתו של המנוח היו המוטבות היחידות בחברת הפניקס לפני הפנייה לחברות הביטוח לצורך שינוי המוטבים בהתאם לצוואה (נספחים יא ו- יב לתצהיר עדותה הראשית של התובעת). מכאן, שבפניית התובעת לחברת הפניקס לשם שינוי המוטבים בהתאם לצוואה, פעלה התובעת להפחתת חלקה בכספים.
עוד יש להזכיר, כי כאמור, פניית התובעת לחברות הביטוח בשם המנוח לשם שינוי המוטבים, היתה חלק מהתנהלות כללית במסגרתה פעלה התובעת מול גורמים שונים בעניינים בירוקרטיים בהתאם להוראות המנוח. לא מדובר בפנייה יחידה של התובעת בשם המנוח, לחברות הביטוח בלבד, לשם שינוי המוטבים, ולכך יש משמעות. בנסיבות אלה, אין בעצם הפנייה לחברות הביטוח כדי ללמד על מעורבות של התובעת בעשיית הצוואה.

לאור כל זאת, לא עלה בידי הנתבעת להוכיח את טענתה בעניין מעורבות פסולה של התובעת בעשיית הצוואה.

49. לכל האמור יש להוסיף, כי המנוח נימק את רצונו כפי שבא לידי ביטוי בצוואה. זאת במסגרת סעיף 10 לצוואה בו נכתב: "למען הסר ספק הנני מצא לנכון להבהיר ל- מ' אשתי ולבתה ד' ג' היקרות לי מאוד כי החלטתי לצוות ל- מ' את הסכומים הנקובים לעיל והמטלטלין להלן ל- ד' ג' הנני מצווה את תכולת חדרה בביתי במלואה, מבחירה מלאה ובידיעה כי בחיי השקעתי את כל מרצי וכספי בהן והנני מבקש מהן להבין כי מלוא אהבתי נתונה להן". **בנוסף אף במסגרת המכתב** שכתב המנוח לנתבעת במועד עשיית הצוואה, פירט המנוח ונימק את הטעם בשלו בחר לצוות כפי שבחר, והסביר כי במהלך חייהם המשותפים דאג לכל מחסורה של הנתבעת ואף לכל מחסורה של ביתה, שילם כספים רבים עבור הנתבעת ועבור משפחתה, ונתן לנתבעת כספים לרכישת בית באוזבקיסטן. המנוח המשיך והתייחס ל"פתרון" אליו הגיע עם הנתבעת משסרבה לדבריו לחתום על הסכם. בסיכומיה טענה הנתבעת לראשונה ביחס למכתב שכתב המנוח לנתבעת במועד עשיית הצוואה ולמכתב הפרידה מיום 28.12.2018, כי התובעת "התערבה באופן פסול ב'מכתבים'" וכי לא המנוח כתב את המכתבים. משעה שהטענות הועלו לראשונה בסיכומים, אין מקום לדון בהן. מכל מקום, טענות אלה לא הוכחו בכל דרך ודינן להידחות אף

לגופן. בטענת הנתבעת כי מיעוט שגיאות הכתיב מלמד על כך שהמכתבים לא נכתבו על ידי המנוח – אין ממש.

הנמקת המנוח בצוואה ובמכתב שכתב לנתבעת מתיישבת יפה עם טענות הנתבעת עצמה כי במשך חייו "דאג" המנוח לנתבעת ולבתה (סעיפים 24 ו- 27 לכתב ההתנגדות), "**עשה כל מה שהוא יכול כדי שלא יחסר מאיתנו דבר**" ואף "**ממש 'אימץ' את ד' ג' ושימש עבורה אבא**" (סעיפים 8 ו-9 לתצהיר עדותה הראשית של הנתבעת). אף מר ז' העיד בתצהיר עדותו הראשית כי ידע ונוכח בכך שהמנוח היה דואג לכל צרכיה מכל מין וסוג שהוא של ד' ג' (סעיף 12 לתצהיר).

50. העובדה שבצוואה מספר נהנים והתובעת אינה יורשת יחידה ואף אינה היורשת העיקרית, מהווה שיקול נוסף התומך במסקנה כי הצוואה לא נחתמה מחמת השפעה בלתי הוגנת מצד התובעת (ראו **דנ"א מרום**, סעיף 29 לפסק דינו של כב' השופט מצא). זאת ועוד, הנתבעת טענה כי התובעת דאגה במסגרת הצוואה לכך שכספו של המנוח יחולק בין בני המשפחה. אולם, טענה זו אינה מתיישבת עם העובדה שעל פי הצוואה גרושתו של המנוח, עמה לתובעת אין קשרי משפחה ודאי לא יותר מקשרי המשפחה שיש לה עם הנתבעת, זוכה בסך של 350,000 ₪.

51. בסיכומיה טענה הנתבעת שהעובדה שבת המנוח לא הגישה תצהיר עדות ראשית פועלת לרעת התובעת. איני מקבלת טענה זו. מטעם בת המנוח הוגש תצהיר מיום 21.8.2019 אשר צורף לבקשת ביניים בתיק. על פי תצהיר זה, המנוח היה אדם מן השורה, חכם, דעתן, נחוש, בעל רצון חזק, עצמאי, מחושב, בעל יכולת הבנה והבחנה, ולעת שקיבל החלטה פעל על פיה. על פי התצהיר, בקשת התובעת לקיום צוואה הוגשה בידיעת ובהסכמת בת המנוח והיא מצטרפת אליה ומבקשת לדחות את ההתנגדות לקיום הצוואה. בדיון שהתקיים ביום 23.2.2020 טען ב"כ הנתבעת כי משעה שניתנה החלטה המורה על הגשת תצהירי עדות ראשית, אין לראות בתצהיר שהוגש מטעם בת המנוח כתצהיר עדות ראשית.

כך או כך, ואף אם יש לומר כי לא הוגשה גרסה עובדתית מטעם בת המנוח, אין בכך כדי לשנות את גורל ההליך. אמנם, לטענת הצדדים בת המנוח היא הזוכה העיקרית בצוואה, אולם יש לזכור כי בעת פטירת המנוח בתו היתה בת 20 שנים בלבד ותרומתה לבירור העובדות שבבסיס ההליך אינה רבה. ממילא הנתבעת לא העלתה בכתב ההתנגדות כל טענה נגד התנהלותה של בת המנוח ולא טענה למעורבות בת המנוח בעשיית הצוואה או להשפעה בלתי הוגנת מצדה. אלא מרבית הטענות בעניין תוקף הצוואה הועלו נגד התובעת.

טענת הנתבעת כי התובעת היתה מעורבת באופן פסול בעשיית הצוואה:

52. סעיף 35 לחוק הירושה מורה כי: "**הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל-פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן-זוגו של אחד מאלה – בטלה**".

ביסוד הוראת סעיף זה, עומדת חזקה חלוטה בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת (ע"א 529/69 **רוזהויזר נ' כהן** פ"ד כד (2) 93 (1970)). היות שהוראת סעיף 35 לחוק הירושה נוקשה ומרחיקת לכת, יש לפרשה באופן מצמצם ודווקני ולא באופן מרחיב (ע"א 707/76 **צארום נ' גורן** פ"ד לב(3) 548 (1978)). עורך הצוואה לעניין סעיף 35 לחוק הירושה הוא מי שעסק בניסוחה של הצוואה או בכתיבתה. העריכה היא הפעולה הלשונית של הכנת המסמך, יצירתו מבחינת התוכן או הצורה, ובפרט ניסוחו המילולי והלשוני (ע"א 99/86 **זיידה נ' זיידה** פ"ד מ(3) 105). עד לעשיית הצוואה הוא מי שמבחינה רשמית היה עד לה במשמעות סעיף 20 לחוק, להבדיל מנוכחותו בעת עשייתה (**דיני ירושה ועיזבון**, עמ' 136). הביטוי "לקח באופן אחר חלק בעריכתה" של הצוואה, הוא גמיש, ותוכנו נקבע על פי נסיבות המקרה. המבחן האם אכן לקח פלוני חלק בעריכת הצוואה הוא מבחן השכל הישר (ע"א **851/79 בנדל נ' בנדל** הנ"ל).

53. כמפורט לעיל, לא עלה בידי הנתבעת להוכיח כי התובעת היתה מעורבת בעשיית הצוואה באופן אשר יש בו כדי להביא לפסלותה מחמת השפעה בלתי הוגנת. מכאן ניתן ללמוד על דרך קל וחומר שלא הוכחה מעורבות של התובעת בעשיית הצוואה כנדרש לשם הפעלת סעיף 35 לחוק הירושה. מכל מקום יוער כי בהתאם לסעיף זה, אף מקום בו מוכחת מעורבות בעשיית הצוואה, הדבר אינו מביא אלא לבטלות ההוראות המזכות את מי שלקח חלק פעיל בעשיית הצוואה, ולא לפסילת הצוואה כולה.

טענות נוספות שהעלתה הנתבעת במסגרת ההליך:

54. בסיכומיה לא שבה הנתבעת על חלק מהטענות שהועלו בכתב ההתנגדות נגד תוקף הצוואה. כך, בכתב ההתנגדות טענה הנתבעת כי "... בשים לב למצבו הרפואי והנפשי הקשה של המנוח, הרי שמקרא האמור בצוואה שצצה לפתע מעלה חשש ממשי כי המנוח הוטעה בכל הנוגע לזכויותיה של המתנגדת ובתה, כלומר, הוטענה לגבי תוכן הצוואה עליה לכאורה חתם וכי זו לא משקפת את רצונו האמיתי" (סעיף 28 לכתב ההתנגדות). טענה זו לא הוכחה. נהפוך הוא, המכתב שכתב המנוח לנתבעת במועד עשיית הצוואה מסביר את הגיונה של הצוואה ואת הבנת המנוח את תוכנה.

עוד טענה הנתבעת בכתב ההתנגדות כי חתימת המנוח על הצוואה זויפה, וכדבריה: "אמנם המתנגדת לא ראתה את הצוואה ואולם נוכח דברים שאמר והבטיח המנוח, קם חשש כי המנוח לא היה זה אשר חתם על הצוואה – וביתר שאת, על נוסח הצוואה המונחת כיום לקיום" (סעיף

30 לכתב ההתנגדות). הנתבעת לא הוכיחה טענה זו, לא הגישה בקשה למינוי מומחה להשוואת כתבי יד ולא בכל דרך אחרת.

מכל מקום הנתבעת לא שבה בסיכומיה על טענות אלה ומכאן שהן נזנחו.

פסיקת הוצאות משפט:

55. עניין ההוצאות, הן החיוב והן שיעורו מסור לשיקול דעתו של בית המשפט. בעל דין שזכה זכאי לקבל את הוצאותיו בשאיפה שלא ייצא שכרו בהפסדו (אורי גורן, **סוגיות בסדר דין אזרחי** (מהדורה 13) 2020, עמ' 1594). הקווים המנחים בנושא הוצאות משפט הם: התעריף המינימלי כרף תחתון; התנהלות בעלי הדין בהליך, לרבות דרך ניהול ההליך; שיעור הסכום השינוי במחלוקת; מורכבות התיק; הזמן שהושקע בהכנתו וחשיבות העניין לבעלי הדין, לרבות האינטרס הציבורי. אין מדובר ברשימה סגורה ויש לבחון כל מקרה לפי נסיבותיו (רע"א 1975/08 **על רד הנדסת מעליות בע"מ נ' נציגות הבית המשותף** (9.4.2008)). הדרך בה פועל בעל הדין הינה מרכיב חשוב בקביעת שכר הטרחה וההוצאות (ע"א 10242/09 **בלטר נ' מוזר** (2.2.2011)).

56. במקרה שלפניי, הנתבעת הרחיבה את היריעה והעלתה שלל טענות נגד תוקפה של הצוואה אשר נדחו כולן. זאת יש להביא בחשבון בעת פסיקת הוצאות. כמו כן, יש לתת את הדעת מספר הדיונים שהתקיימו ולכמות העדים שהובאו. לפיכך בכוונתי לחייב את הנתבעת בתשלום הוצאות התובעת בסך של 50,000 ₪.

<u>ד. לסיכום:</u>

ההתנגדות לקיום הצוואה נדחית.

בקשת התובעת לקיום הצוואה מתקבלת. בהתאם, יינתן צו קיום צוואה.

הנתבעת תשלם לתובעת עבור הוצאותיה בהליך סך של 50,000 ₪.

פסק הדין ניתן לפרסום בהשמטת שמות הצדדים ופרטים מזהים.

ניתן היום, ג' טבת תשפ"א, 18 דצמבר 2020, בהעדר הצדדים.

ענת הלר-כריש, שופטת